

REFLEXIONS SOBRE LES REFORMES DE L'ENSENYAMENT MITJÀ

JOSEFINA MISERACHS

"Qui no ha viscut de prop una o dues grans Reformes de l'educació? Els "experts" en vivim una rera l'altra, i es podria ironitzar si senzillament les vivim, o a més a més en vivim. Però fins i tot, qualsevol persona no dedicada directament ni indirectament a l'educació és molt probable que presenciï o es vegi implicada en una reforma com a alumne i en una altra com a pare. Al llarg de la seva vida probablement n'hi haurà d'altres, però aquestes no l'afectaran ni de lluny ni de prop". (Mariano Fernández Enguita en "La escuela a examen").

Jo no sóc pare ni tampoc especialment "experta", però m'he vist implicada molt directament en les dues darreres Reformes de l'Ensenyament al nostre país: l'actual, iniciada com a experimentació en el curs 1984-85, les tasques de preparació de la qual van començar el 1983 d'acord amb el MEC en el 1983; i l'anterior, coneguda com la de la Llei General d'Educació de l'any 70.

És possible que la meua visió com a professora de Secundària no deixi d'ésser una visió personal, inevitable per altra banda en qualsevol situació, però el cas és que tant en els anys 70 com en l'actual Projecte de Reforma, les circumstàncies m'han portat a viure-les des d'una situació molt lligada a l'experimentació i per tant, pots ser una mica allunyada de la manera de pensar de molts dels professors dels Instituts de Batxillerat d'arreu del país.

Els records que tinc dels anys 70 són, en primer lloc, la meua entrada al món dels Instituts, com a professora contractada. Aleshores no parlàvem encara de PNN i hom entrava en un Institut, si tenia la sort d'entrar, firmant un contracte de 40 hores setmanals i disposats a impartir totes les matèries que et donessin, la de la teua especialitat i totes les altres. Així, amb una llicenciatura de Filosofia, vaig entrar a l'Infanta Isabel donant francès, llatí, català i més tard vaig poder tenir els grups de Filosofia del batxillerat nocturn. Erem bastants professors i professores interins. Recordo que era el moment de les vagues fortes, de reclamar estabilitat laboral i millores salarials, però sobretot era el moment de vagues polítiques. Van ser els anys dels "apercibimientos" i la por a no tornar a ser nomenats. Els interins representaven un percentatge important en el col·lectiu de professors de l'Institut i a part de la política i les reivindicacions, també eren uns professors i professores que es movien, discutien i intentaven donar un altre aire a l'ensenyament, fer entrar idees noves, establir relacions més pròximes als alumnes que les que tenien els professors consagrats (excepcions a part, com l'Angeleta Ferrer). Si bé recordo reunions i discussions periòdiques, no recordo haver mai discutit la Llei d'Educació en ella mateixa. Aquesta, com la d'ara, canviava l'estructura del sistema educatiu: passàvem de tenir els nois i noies d'11 anys a rebre'ls als 15 i això era un canvi important. Era el primer pas per a la unificació de l'ensenyament dels 11 als 14 anys, integrant en una etapa única i obligatòria, el Cicle superior, el que fins aleshores era per uns, el començament del batxillerat i per altres l'acabament de la primària. La proposta actual encara va més enllà unificant l'etapa fins als 16 anys. Doncs bé, no recordo que aquest canvi important hagués estat motiu de discussió específica entre el professorat.

Què eren aquests anys per a nosaltres, recents professors d'Institut? D'una banda la lluita política des de diferents àmbits, les reivindicacions nacionals a tots els nivells i específicament en el camp educatiu, la lluita per una "Nova escola pública catalana". Recordem el document de la X Escola d'Estiu de Rosa Sensat, era l'any 1975. Les protestes eren tantes i tan variades que de fet reclamàvem un canvi en el sistema educatiu: la manca de places escolars, la manca de gratuïtat per a molts nens, la qualitat deficient de l'ensenyament, la doble titulació al final de la EGB, la manca de democratització, la selectivitat del sistema. I pel que fa al professorat, els sous baixos, la inestabilitat laboral, el sistema d'oposicions. Eren els anys en que els interins reclamaven un cos únic d'ensenyants i contractes laborals. Ben cert és que quan va ser el moment en què es van convocar oposicions, després de quatre anys, si mal no recordo, de no haver-n'hi, molts dels que érem interins ens hi vàrem presentar i passàrem a ser "numeraris".

Pel que fa a l'aplicació de la Llei que havia instaurat el BUP i la FP, ja es va veure ben aviat un aspecte que acabaria essent motiu de fracàs. El BUP s'anava consolidant com una branca teòrica i abstracta, la FP anava en el sentit dels antics aprenentatges d'oficis i es creava així una divisió discriminatòria i de selecció social que no és justificable ni des d'un punt de vista educatiu ni des d'un punt de vista tècnic, de cara a una real qualificació de la mà d'obra. I aquest és tant sols un dels aspectes de perversió de la Llei. En podríem citar d'altres, com per exemple el sistema d'avaluació continuada que ben aviat va ser reconduït. Em refereixo a la instauració dels exàmens de suficiència i a la simplificació de les qualificacions, deformant així l'esperit d'avaluació continuada i tornant més aviat a la idea d'exàmens trimestrals.

Quan em van proposar d'anar al Centre experimental, el Joanot Martorell recordo les moltíssimes reunions i sessions de treball. Per això teníem condicions de treball excepcionals, amb reduccions d'horari de classes, encara que ens passàvem el dia i el vespre al Centre. Però el contingut de les trobades era o bé metodològic o bé psicopedagògic, sense comptar les reunions de caire polític. Els anys 70, pels professors d'idioma era la febre dels mètodes àudio-visuals. Representaven un canvi important en les metodologies i exigien, si es volia fer la feina ben feta una formació específica i acurada. Eren doncs els anys dels curssets intensius i també de les primeres Jornades pedagògiques organitzades des de l'Ice.

En els aspectes psicopedagògics, el que en ocupa eren les lectures i discussions sobre Piaget. El treball amb les psicòlogues piagetianes, sobre el nivell evolutiu dels alumnes. Erem un centre pilot i per tant teníem l'encàrrec d'experimentar i donar resultats. I els anys que jo hi vaig ésser-hi, l'experimentació es basava sobretot en les metodologies, les llargues discussions i experimentacions sobre mètodes heurístics, i sobre l'avaluació. Per això també teníem les discussions interminables sobre les taxonomies: Bloom, per exemple. Un altre aspecte que ens preocupava era el de la motivació dels alumnes. Recordo que un curs no vaig començar pròpiament a fer francès fins després d'un

mes de classe organitzant prèviament únicament activitats de "motivació". No sé ara si era encertat o no, però el cert era que els alumnes sempre han guardat un bon record d'aquells temps del centre experimental. Cal dir però que l'ambient del Joanot, ni pels alumnes ni pels professors, ni per la seva estreta relació amb l'Ice, no era representatiu dels altres Instituts del país. No cal dir que també hi era present la preocupació per a la catalanització de l'ensenyament.

Què dir de l'actual experimentació de la Reforma? Les coses han anat ben diferents. Aleshores, al Joanot érem un sol Centre experimental de Secundària en tot Catalunya. Quan a l'any 1984-85, s'inicià l'experimentació de la proposta de Reforma, l'Administració va triar encertadament o no, una mostra de deu Centres, als quals es van anar incorporant altres centres, quatre el segon any i altres successivament. Eren centres de diferent procedència, de BUP i de FP, públics i privats i de diferent tipologia social, així com de diferents comarques del país. Es pot discutir si eren tots els que calia, i si eren representatius, però en tot cas, l'experimentació es plantejava de forma més àmplia que en els anys 70. Darrera d'aquests centres experimentadors, hi ha hagut, per una banda tot un equip del Departament d'Ensenyament des de els càrrecs de l'administració als tècnics que n'han dissenyat els projectes marcs i que n'han fet un seguiment. D'altra banda, els professors dels centres experimentadors han estat treballant en equip, experimentant tant en els aspectes curriculars i d'elaboració de materials, com en els d'organització dels centres; han assistit a accions diverses de formació i d'intercanvi entre els centres i han mantingut contactes periòdics amb els tècnics de l'Equip de Reforma del Departament. La Reforma ha mogut tota una sèrie de professionals, als quals se'ls encomanà els diferents dissenys curriculars, feina per la qual també es va fer una formació específica amb els psicopedagogs que havien elaborat i posat les bases d'aquest marc. En resum, semblava que es posaven els fonaments per engegar un procés de canvi positiu.

Ara bé, de tota aquesta feina, què se n'ha sabut en els altres centres? Pel que jo he sentit la crítica més corrent que en fan els professionals de la Secundària és la manca d'informació i de difusió del Projecte de Reforma. Penso que l'Administració hi ha dedicat molts esforços, però no deixa de ser palès que ha estat poc coneguda pel col·lectiu. Hi ha hagut accions prou importants de difusió però també s'han perdut molts trens que es podien haver aprofitat per tal de tenir el professorat a favor d'una Reforma, d'altra banda necessària. La feina feta des de l'Administració no ha estat sempre ben orientada i prou a l'hora. Tots els centres varen rebre el novembre del 87 el Qüestionari per al debat de la Reforma educativa; debat per al qual es crea una Comissió amb aquesta missió específica, i amb un funcio-

nament diferent respecte de la pròpia Administració. De les respostes arribades a la Comissió, 53 eren de centres de BUP, sobre un total de més de 550 centres de BUP i FP a Catalunya, i una de les conclusions més generalitzada era l'escepticisme que aquesta Reforma genera en el professorat, així com una greu manca de confiança en els òrgans dirigents del Sistema Educatiu. I per diverses raons:

- el silenci, com en la Llei del 70, sobre els condicionaments econòmics que una nova llei comporta: estan decidits els nostres governants a dedicar a l'ensenyament el que hi dediquen altres països europeus amb una millor qualitat (el 5% del producte interior brut)?

- la preocupació de molts ensenyants en el sentit que la Reforma comporti un descens dels nivells educatius;

- el dubte sobre les possibilitats reals de recursos humans i tècnics per tirar endavant un sistema integrat i compresiu fins als 16 anys;

- una no clarificació de l'estatut del professorat i de la composició de les plantilles;

- la qüestió de les direccions dels centres i el famós cos de directores;

- la qüestió poc debatuda de la carrera docent;

- un llarg silenci sobre el mapa escolar.

En resum, el professorat de Secundària no s'hi sent involucrat ni valorat, i queden massa qüestions per respondre. És cert, però que amplis sectors professionals comparteixen la idea que el sistema educatiu no funciona i reclamen una millora de la "qualitat", i una adequació del sistema a les necessitats de modernització de la societat. Però queden massa ignoràncies. Les discussions amb els sindicats també es fan en veu baixa, i molts ensenyants se'n senten igualment al marge. I els curssets de formació per a la Reforma? aconseguixen alguna modificació en el "pensament" dels professors i fer adeptes a la causa? Molts dels ensenyants que hi passen són reticents i en surten molt crítics, això sí, amb el certificat a la butxaca. Hom parla de canvi de nom per les mateixes coses, referint-se a tota terminologia del nou Disseny Curricular, però de l'esperit que hi ha darrera de les bases psicopedagògiques i socials pocs professors hi veuen un canvi positiu o una ajuda per a millorar la pràctica docent, que és pel que hauria de servir tot aquest esforç de reflexió curricular. Més aviat se'n veuen les dificultats, la feina a fer, els PEC, els PCC, l'elaboració de crèdits, hom ho viu com a imposició inevitable, però ben sovint com a innecessari.

Amb tot i això, sóc de les persones que creu que la Reforma és absolutament necessària i que, com sempre, caldrà comptar amb l'esforç dels professionals i amb un bon xic de voluntat per a donar als nostres joves el que es mereixen: un ensenyament públic de qualitat, no segregador, i que els prepari com a ciutadans per a treballar també per un món millor.

ANÀLISI D'ALGUNES REPERCUSSIONS DE LES REFORMES DE 1970 I DE 1990 EN L'ADMINISTRACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU

FRANCESC VIDAL I PLA

1. ELEMENTS CARACTERÍSTICS DE LES DUES REFORMES

En aquestes pàgines revisarem quines varen ser i quines estan essent les modificacions de les administracions educatives que podem associar a la posta en marxa de les reformes del sistema educatiu derivades de la Llei 14/1970, General d'Educació (LGE), i de la Llei Orgànica 1/1990, d'Ordenació general del Sistema Educatiu (LOGSE), a Espanya en general i a Catalunya en particular, tractant d'identificar elements que s'hi repeteixen i d'analitzar algunes de les diferències que presenten a partir dels diferents contextos en què s'han desenvolupat les dues reformes.

Per començar, assenyalarem algunes característiques de cadascun dels processos de "reforma": l'any 1970 es buscava, per damunt d'altres coses, l'extensió quantitativa de l'ensenyament a tots els sectors de la població entre les edats de 6 i 14 anys. I això es feia en un context socio-polític espanyol unitari i centralista i, a la vegada, en un context socio-econòmic occidental optimista en el seu desenvolupament. A la reforma de 1990 es busca, per damunt de tot, garantir un servei educatiu de qualitat a les franges d'escolarització obligatòria (que, de passada, s'allarga dels 6 als 16 anys) i anar canviant la concepció de l'educació dels ciutadans adults des d'una concepció "compensatòria" de déficits anteriors cap a una concepció "d'educació permanent". I, al seu torn, això s'intenta fer en un context política i territorialment diversificat —diversificació que la llei assumeix com a riquesa, i no com a problema— i en el marc d'unes perspectives econòmiques moderadament pessimistes en les quals altres objectius (la convergència europea, la gestió dels nivells d'atur, etc.) predominen sobre les prioritats educatives en la consciència econòmica del país.

Un altre detall a tenir en compte per fixar el context en què es produeixen les dues reformes és el de les característiques de la xarxa escolar (sempre dual, amb establiments públics i establiments de titularitat privada). La reforma de l'any 1970 es va fer sense que la xarxa privada disposés d'unes clares vies de finançament per al seu funcionament a través de recursos públics, i si bé aquests no varen faltar, la possibilitat que s'utilitzessin indègudament, per falta de marc jurídic i de control social, era alta. A més, el fet que —llevat d'excepcions— les subvencions només fossin teòricament possibles a EGB i a FP-I va implicar que la xarxa privada es cosolidés substancialment en aquests nivells educatius i es replegués al batxillerat, on, per contra, el paper de la xarxa pública, en els anys d'aplicació de la llei de 1970, mai no ha deixat de créixer i d'assumir la nova escolarització que s'ha anat produint en aquesta etapa educativa. En les zones de l'Estat on prèviament la xarxa privada era més important que la pública, com per exemple als nuclis urbans de Catalunya, les tendències que acabem de subratllar han estat encara més notables que en altres llocs.

En canvi, la "reforma" de 1990 es fa en un marc legal

clar per al finançament dels centres privats, marc que procedeix de la Llei Orgànica 5/1985 del Dret a l'Educació (LODE), i que s'organitza a través dels "concerts educatius". A més, en ser la concertació dels centres privats quasi obligatòria per a les administracions educatives en les etapes d'escolarització obligatòria (etapa d'Educació Primària i etapa d'Educació Secundària Obligatòria) en la mesura que els centres responguin mínimament a necessitats d'escolarització d'alumnat, es pot preveure que en els llocs on hi hagi una oferta privada important les noves possibles necessitats d'escolarització (procedents de la reducció de les ràtios, però ja no de creixement demogràfic ni d'extensió quantitativa de l'escolarització) no implicaran creixement de l'oferta pública més enllà de la que ara ja hi ha. Per tant, de la reforma de 1990 difícilment se'n deduirà una modificació significativa del pes relatiu de les xarxes escolars pública i privada.

Una altra consideració a formular és la relativa al paper de la Formació Professional (FP) en les dues "reformes" que comentem: literalment, a les dues lleis el paper de la FP que s'hi estableix sembla ser el mateix: una formació terminal, de transició cap al món productiu, per als alumnes que deixen el tronc "central" del sistema. A la pràctica, però, l'aplicació de la llei de 1970 va determinar que la FP es convertís en una via paral·lela a la del BUP i COU per a molts nois i noies de 14 a 19 anys i que des de les administracions educatives, així es tractés a l'hora de regular-la i de dotar-la d'efectius humans i materials. A més, la via de la FP s'iniciava als 14 anys d'edat, dos anys per dessota de l'edat considerada mínima per treballar d'acord amb la regulació laboral. A la reforma de 1990 la primera sortida de caràcter terminal per als alumnes que volen adquirir una formació professional específica es produeix als 16 anys, just a l'edat teòricament laboral, i no abans. Tanmateix, però, el que és més important per diferenciar les dues reformes des del punt de vista de la Formació Professional és que la de 1990 s'insereix en un context de formació permanent plantejat de manera positiva que difícilment trobaríem a la llei de 1970 i, que, en tot cas, mai no va ser considerat en la seva aplicació.

També s'ha de tenir en compte en aquesta anàlisi el desenvolupament que hi ha hagut, a mitjans dels anys vuitanta i que avui continua, dels àmbits d'interacció i intercanvi entre els professionals docents, amb tot el que això comporta de possibilitats de formació permanent informal i de canals per ajustar l'oferta de formació permanent formal a les necessitats dels agents del sistema. A Catalunya hi estan jugant un paper cabdal els Centres de Recursos Pedagògics (CRP); al "Ministerio" (MEC), els "Centros de Profesores" (CEP). D'una o altra manera, això ha capil·laritzat extraordinàriament els conductes per on circula la formació permanent i l'actualització dels docents en la reforma de 1990, especialment si es compara amb la situació